

Uprawa żyta ozimego na cele konsumpcyjne

Uprawa żyta jest w naszym kraju tak powszechna i ma tak długie tradycje, że dla rolnika roślina ta nie powinna mieć żadnych tajemnic. Być może to właśnie przeświadczenie jest przyczyną nonszalancji, a czasem wręcz zaniedbań w uprawie, co często powoduje, że uzyskany plon jest daleki od oczekiwanego.

Żyto występuje jako roślina jednoroczna, dwuletnia lub wieloletnia. Znaczenie gospodarcze ma „żyto zwyczajne”, którego forma ozima jest jednym z najpopularniejszych zbóż uprawianych w naszym kraju. Formy jare, reprezentowane przez niewielką liczbę odmian, nie przyjęły się i uprawa ich stanowi śladową część ogólnej powierzchni upraw. Duże znaczenie gospodarcze żyta w Polsce wynika głównie z faktu, iż chleb żytni jest u nas podstawowym produktem żywnościowym, a co za tym idzie ziarno żyta ma istotne znaczenie w przemyśle przetwórczym. Z uwagi na tradycje w uprawie i dostosowanie rośliny do naszych przeciętnych warunków glebowo klimatycznych, ziarno żyta znajduje szerokie zastosowanie również jako surowiec do produkcji spirytusu oraz na cele paszowe. Słoma żytnia jest cenionym materiałem ściółkowym w produkcji zwierzęcej, zwłaszcza w obiektach drobiarskich.

Jakość ziarna ma znaczenie niezależnie od jego przeznaczenia, jednak od partii zboża przeznaczonych na przemiał, a później na cele piekarnicze, wymagana jest szczególnie wysoka jakość oraz zachowanie minimalnych parametrów na stosownym poziomie. Z punktu widzenia producenta – rolnika, jest to bardzo ważny aspekt procesu produkcyjnego, jako że za ziarno spełniające kryteria piekarnicze uzyskać można znacznie wyższą cenę, co oczywiście ma podstawowe znaczenie dla ekonomiki i kondycji finansowej gospodarstwa.

Minimalne parametry dla żyta „chlebowego” przedstawiono poniżej:

- wilgotność ziarna	do 14,5%
- zanieczyszczenia ogółem	do 6%
- w tym nieużyteczne	do 2%
- porost	max. 5%
- minimalna gęstość	72 kg/hl
- liczba opadania	120s

Oprócz tych możliwych do wyrażenia w cyfrach wskaźników, nie mniej istotne są te trudniejsze do jednoznacznego określenia jak np. zapach, szkodniki lub ich ślady, rodzaj zanieczyszczeń itp. Tak się składa, że porost, gęstość i liczba opadania to parametry najbardziej istotne w ocenie ziarna, których niestety nie można poprawić po zbiorze. Rolnik ma wpływ na wartości tych cech wybierając odmianę i stosując odpowiednią agrotechnikę uprawy.

Planując zasiew żyta z przeznaczeniem na cele piekarnicze, należy zapoznać się z wynikami doświadczeń porejestrowych prowadzonych przez COBORU i wybrać odpowiednią odmianę, ewentualnie korygując skorygować wybór po zapoznaniu się z listą odmian zalecanych dla rejonu. Krajowy rejestr żyta ozimego liczy obecnie kilkadziesiąt odmian, w tym około 50 % stanowią odmiany populacyjne, 40% mieszańcowe, a pozostałe to odmiany syntetyczne.

Doświadczenia prowadzone przez COBORU w ostatnich latach wykazały, że nieco lepszymi cechami piekarniczymi charakteryzują się odmiany mieszańcowe, choć zaznaczyć trzeba, że nowe odmiany populacyjne tylko nieznacznie im pod tym względem ustępują. Odmiany mieszańcowe osiągają też wyższe plony, lecz wymagają wyższego poziomu agrotechniki i intensywniejszej ochrony. W porównaniu z odmianami populacyjnymi cechuje je mniejsza odporność na choroby i większa podatność na wyleganie, co może decydować o niepowodzeniu w warunkach niepełnej lub nieterminowej ochrony.

Tak więc decydując się na konkretną odmianę, należy wziąć pod uwagę zakładaną technologię uprawy i poziom agrotechniki, jako że odmiany mieszańcowe dające ostatecznie lepsze wyniki produkcyjne, mają też większe wymagania, co wiąże się z koniecznością poniesienia wyższych kosztów. Koszty te rosną już w momencie zakupu materiału nasiennego, który jest stosunkowo drogi, a jak wiadomo nasiona odmian mieszańcowych kupować trzeba corocznie na cały planowany areał. W przypadku odmian populacyjnych optymalna gęstość wysiewu dla żyta ozimego wynosi około 250 szt./m². Gęstość wysiewu odmian mieszańcowych podaje hodowca i jest ona zawsze dużo niższa od odmian tradycyjnych. Planując sprzedaż plonu na przemiał, należy ściśle przestrzegać i stosować zalecaną ilość wysiewu, gdyż zbyt duże zagęszczenie roślin wyraźnie wpływa na obniżenie jakości ziarna.

Oczekując wysokiego poziomu plonowania i dobrej jakości ziarna, już przed zasiewem sprawdzić trzeba zasobność gleby, ewentualnie uzupełniając niedobory do optymalnego poziomu. Pamiętać trzeba, że brak fosforu spowoduje niedorozwój systemu korzeniowego z wszystkimi tego stanu rzeczy następstwami, a niedobór potasu zakłóci gospodarkę wodną rośliny, co ma katastrofalne następstwa, zwłaszcza w przypadku niedostatku opadów. Brak magnezu z kolei, często najwyraźniej uwidacznia się w przypadku długiej i zimnej wiosny, gdy niska temperatura gleby zakłóca i utrudnia pobranie przez rośliny składników odżywczych. W takim przypadku zastosować można doraźnie oprysk siarczanem magnezu, przy czym najlepszy efekt daje zabieg dwukrotny – w fazie krzewienia i w końcowej fazie strzelania w źdźbło (poprawia się wypełnienie ziarna). Jeśli chodzi o podstawowy składnik plonotwórczy – azot – rolnicy raczej go nie zaniedbują, a często wręcz przesadzają z dawką azotu przy jednoczesnych „oszczędnościach” lub wręcz braku nawożenia wieloskładnikowego. W naszych warunkach glebowo – klimatycznych dawka azotu nie powinna być niższa niż 100 kg N₂/ha, a na lepszych stanowiskach nawet więcej. Ze względu na „mobilność” azotu – podatny na wymywanie i ulatnianie, konieczne jest dzielenie dawki. W zależności od stanowiska i przedplonu zwykle zalecana jest przedsięwzięta dawka startowa (najczęściej jako składnik nawozu fosforo-potasowego), następnie podstawowa dawka wiosenna w momencie ruszenia wegetacji -60% całości i ostatecznie pozostała część w fazie strzelania w źdźbło. W przypadku zasiewu na dobrym stanowisku i przy sprzyjających warunkach atmosferycznych, gdy rysuje

się możliwość uzyskania bardzo wysokiego plonu, to można drugą dawkę podzielić i zasilać azotem trzeci raz w fazie początku kłoszenia.

Aby uzyskać dobre ziarno konsumpcyjne, ważny jest też termin jego zbioru – generalnie zasadą jest zbiór jak najszybciej po osiągnięciu pełnej dojrzałości. W przypadku niepewnej pogody lepiej jest zebrać nawet nieco wilgotne ziarno i dosuszyć, bo dłuższy okres pozostawiania dojrzałego ziarna w wilgotnym kłosie skutkuje procesem porastania, którego efektem jest utrata parametrów jakościowych, a więc istotny spadek wartości plonu. Po zbiorze, ważnym elementem przygotowania partii zboża wysokiej jakości jest jego oczyszczenie przed złożeniem do magazynu, ponieważ obecność większej liczby zanieczyszczeń (zwłaszcza organicznych), może powodować wzrost wilgotności, samonagrzewanie i w efekcie powstawanie ognisk pleśni w pryzmie. Jest to szczególnie istotne w przypadku, gdy wilgotność ziarna nieznacznie przekracza parametry dopuszczalne, doczyszczenie za pomocą wialni zwykle powoduje spadek wilgotności do wartości optymalnej. Pamiętać należy, że mimo osiągnięcia przez ziarno pełnej dojrzałości, zachodzą w nim nadal intensywne procesy organiczne. W ich wyniku cukry proste ulegają rozpadowi na wodę i dwutlenek węgla oraz wydziela się ciepło. Objawem tego późniejszego dojrzewania jest pocenie się ziarna oraz wzrost jego temperatury. W jego efekcie dochodzi do ostatecznego ustalenia się cech jakościowych ziarna. Proces ten należy ściśle kontrolować by nie dopuścić do jego gwałtownego przebiegu. W tym celu systematycznie sprawdzać trzeba temperaturę zboża w pryzmie, a w razie jej wyraźnego wzrostu konieczne jest jej przewietrzenie.

Jak z powyższego wynika, uzyskanie dobrego efektu ekonomicznego w wyniku uprawy żyta na cele konsumpcyjne wymaga wielu zabiegów i dbałości na każdym etapie jego produkcji, począwszy od przygotowania gleby i wyboru odmiany, aż do właściwego zbioru i zmagazynowania ziarna.